

ДЕФІНІЦІЯ ІНТЕГРАЦІЇ ЯК ЧИННИКА РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

В статті розглянуто підходи до визначення економічної категорії «інтеграція». Обґрунтовано, що визначення пріоритетним напрямом розвитку економіки України її поступову інтеграцію в європейський політичний, економічний, правовий простір потребує поглиблення досліджень у даному напрямі. Метою статті є аналіз досліджень вітчизняних та зарубіжних науковців, спрямованих на визначення поняття «інтеграція» та, на основі цього аналізу, обґрунтування авторського тлумачення даного поняття. Застосовано методи історичного та ретроспективного аналізу, синтезу, індукції та дедукції. Обґрунтовано необхідність дослідження поняття «інтеграції як процесу» та «інтеграції як сукупності відносин». Обґрунтовано, що ключовими умовами інтеграції є: рівень розвитку країн, їх ресурсні та технологічні потенціали; ступінь зрілості ринкових відносин; масштаби та перспективи розвитку економічних взаємозв'язків країн; інфраструктурна та соціально-культурна сумісність. За результатами систематизації та аналізу існуючих концепцій визначено, що економічна інтеграція – це не що інше, як об'єднання держав, внаслідок обмеженості природних, трудових та фінансових ресурсів в цій чи іншій країні для створення товарів, що є конкурентоспроможними на цих ринках та подоланні кризових явищ в країнах, а саме зубожіння народів, безробіття, падіння курсу національних валют, що веде до соціальних проблем у цих країнах. Проаналізовано основні типи економічної інтеграції: формування принципів глобальної економіки та збереження економічної незалежності національної економіки. Визначено, що модель євроінтеграційних процесів, яка визначена для економіки України, зорієнтована на перший тип економічної інтеграції, що є неможливим в умовах низького рівня конкурентоспроможності українських суб'єктів господарської діяльності. Зроблено висновок про необхідність перегляду існуючих принципів економічної інтеграції у зв'язку з низьким рівнем конкурентоспроможності вітчизняної економіки. Подальші дослідження будуть спрямовані на визначення ефективності процесів економічної інтеграції в Україні.

Ключові слова: інтеграція, інтеграційний економічний процес, концепції теорії інтеграції, євроінтеграційний процес, глобальна економіка.

ВСТУП

Постановка проблеми. За останні півстоліття поняття «інтеграція» стало важливою економічною категорією у світовій політиці і міжнародних відносинах. У центрі уваги опиняються такі важливі проблеми сучасності, як забезпечення безконфліктного співіснування держав і розвиток ефективного співробітництва, функції і доля сучасної держави, взаємодія політики та економіки. Процеси інтеграції розглядаються як позитивні, з огляду на їхню здатність вирішити всі ці проблемні питання.

Процес європейської інтеграції є і, вірогідно, ще надовго залишиться найяскравішим прикладом глибини інтеграційних процесів у сучасному світі. Не зменшуючи значення культурно-асиміляційних тенденцій або невинної глобалізації світової економіки, неможливо не визнати, що саме європейські політико-інтеграційні досягнення є найбільш успішним інтеграційним трендом на зламі тисячоліть. Попри періодичну появу проблемних ситуацій (економічного, політичного і, навіть, особистісного спрямування), які пригальмовують інтеграційні процеси, євроінтеграційний вектор жодного разу не змінив напрям, що дає підстави констатувати неухильне зростання якості інтеграційної співпраці.

Цей процес має дві очевидні складові. По-перше, Єдиний європейський акт започаткував період поступового послаблення повноважень держав –

членів у процесі прийняття рішень у ЄС. По-друге, список спільних європейських політик неухильно розширюється і лише у небагатьох із них (освітня, сімейна, меншою мірою – соціальна) національні уряди зберігають суттєвий люффт для застосування владного ресурсу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню даної проблеми присвячені роботи вітчизняних вчених таких як: В. Будкіна, І. Бураковського, В. Вергуна, Ю. Козака, В. Новицького, Т. Циганкової, Ю. Шишков та зарубіжних вчених Б. Баласса, Н. Вінер, Е. Гааза, К. Дойч, М. Портера, Т. Парсон, В. Леонтьєва, П.Робсон, А. Рюгман, Г. фон Хаберлера, У. Уоллас, Е Хаас, М. Ходжес та інших.

Мета статті (постановка завдання). Метою статті є аналіз досліджень вітчизняних та зарубіжних науковців, спрямованих на визначення поняття «інтеграція» та, на основі цього аналізу, обґрунтування авторського тлумачення даного поняття.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Інтеграція України в європейський політичний, економічний, правовий простір проголошено як один із основних напрямів державної політики, про що відзначається у Законі України «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики» від 1 липня 2010 р. [1] та схваленої Кабінетом Міністрів України 27 березня 2013 року Концепції реалізації державної політики у сфері інформування та налагодження

комунікації з громадкістю із актуальних питань європейської інтеграції України на період до 2017 р. [2].

Незважаючи на те, що у буквальному значенні поняття «інтеграція» означає отримання цілого з яких-небудь частин, серед фахівців немає однозначності щодо визначення цього терміна. Так, в економічній науці існує думка, що в основу інтеграції закладено економічні процеси, які розвиваються на основі інтернаціоналізації всього суспільного життя та прискорюються науково-технічним прогресом, зростанням взаємозалежності народів і держав.

Ключовими щодо економічних умов інтеграції є такі критерії: рівень розвитку країн, їх ресурсні та технологічні потенціали; ступінь зрілості ринкових відносин, зокрема національних ринків товарів, послуг,

капіталу та праці; масштаби та перспективи розвитку економічних взаємозв'язків країн; важливою є також інфраструктурна та соціально-культурна сумісність. За цього процесу формування економічних інтеграційних угруповань країн мають яскраво виражену регіональну специфіку.

Існує дискусія щодо розуміння інтеграції як процесу та інтеграції як сукупності відносин. Окремі економісти вважають, що «інтеграція як процес» має глобальні масштаби, а «інтеграція як відносини» формується шляхом трансформації економічного, політичного та соціального стану окремих територій, регіонів [3, с. 121].

Приклади визначення цієї економічної категорії провідними вченими та дослідниками наведено в табл. 1.

Таблиця 1

**Систематизована інформація для визначення сутності
поняття «інтеграція»**

Автор	Визначення категорії
Ю. Шишков	Інтеграція – це закономірний процес, який є наслідком поступового відкриття країн одна одною, під час якого декілька багато державних макроекономічних організмів крок за кроком зростають в цілий полі державний господарський простір, який із часом структурується в новий, укрупнений, більш ефективний економічний організм
Е. Хаас	Інтеграція – це процес, за допомогою лояльності політичних акторів кількох національних утворень зміщується в бік нового наднаціонального центру прийняття рішень, який стає центром політичної активності. Кінцевим результатом процесу політичної інтеграції є нове політичне співтовариство
М. Ходжес	Інтеграція – це формування нової політичної системи з існуючих до цього розділених систем
К. Дойч	Інтеграція – це створення суспільства безпеки, тобто суспільства, в якому існує реальна впевненість у тому, що його члени не будуть вести між собою фізичної боротьби, а будуть вирішувати суперечки іншими шляхами
Б. Баласса	Інтеграція – це процес, який включає такі етапи: зона вільної торгівлі, митний союз, спільний ринок, економічний союз, повна економічна інтеграція
У. Уоллас	Інтеграція – це створення і підтримка інтенсивних і різнобічних систем взаємодії між раніше автономними частинами
Авторське визначення	Економічна інтеграція – це не що інше, як об'єднання держав, внаслідок обмеженості природних, трудових та фінансових ресурсів в цій чи іншій країні для створення товарів, що є конкурентоспроможними на цих ринках та подолання кризових явищ в країнах, а саме зубожіння народів, безробіття, падіння курсу національних валют, що веде до соціальних проблем у цих країнах

Дослідник Ю. Шишков вважає, що на інтеграцію певним чином впливають процеси міжнародного поділу праці, торгівлі та інші економічні відносини на макро- та макрорівні. Він відзначає, що інтеграція – «...це закономірний процес, який є наслідком поступового відкриття країн одна одною, під час якого декілька багато державних макроекономічних організмів крок за кроком зростають в цілий полі державний господарський простір, який із часом структурується в новий, укрупнений, більш ефективний економічний організм» [4].

Окрім того, існують розбіжності з приводу питання, що є рушійною силою інтеграції: економічна вигода чи політична ідея. Єдине, що об'єднує всі теорії – це згода в тому, що предметом їх вивчення є мирне і технологічне обґрунтоване об'єднання незалежних держав, які усвідомлюють свою взаємозалежність, у єдину систему.

Однією з перших теорій, що досліджувала особливості інтеграційних процесів, проте наголошувала на необхідності збереження життєздатності національної держави, була комунікативна теорія. Американський політолог, один з засновників комунікативної теорії, К. Дойч вважав, що інтеграція повинна розглядатися як процес пошуку країнами системи колективної безпеки, в основі якої закладено психолого-соціологічне відчуття спільноти. Відчуття єдності та спільноти інтересів викликає у новоствореної сукупності країн бажання вирішувати спільні проблеми шляхом мирного узгодження. Нове інтеграційне об'єднання К. Дойч пропонував називати «плюралістичною спільнотою безпеки» [5, с. 41].

Аналізуючи результати інтеграційних процесів, К. Дойч виділяє такі передумови, які на думку автора, обумовлюють ефективність інтеграції [6]:

- взаємовідповідність частин, які мають інтегруватися;

- сумісність їх цінностей;
- взаємна відповідальність;
- ступінь спільної ідентичності або лояльності.

К. Дойч розглядав населення країни як сукупність індивідуумів, об'єднаних комунікативними можливостями, а країну – як територію і населення, об'єднані «сіткою із потоків комунікацій й транспортних систем». Процес інтеграції починається тоді, коли країни взаємопов'язані з економічної або політичної точки зору. Отже, інтеграція – це розвиток сітки соціальних зв'язків або комунікацій. Внаслідок процесів інтеграції, підкреслює К. Дойч, виникає суспільство безпеки, тобто «...суспільство, в якому існує реальна впевненість у тому, що його члени не будуть вести між собою фізичної боротьби, а будуть вирішувати суперечки іншими шляхами» [7, с. 64].

Представники функціональної концепції дослідження інтеграційних процесів (Т. Парсонс, Д. Мітрени, Б. Маліновські, А. Радкліфф-Браун та ін.) у процесі дослідження застосовували системний підхід та стверджували, що процес інтеграції забезпечується комбінацією таких чотирьох підсистем: економічної (яка виконує функцію адаптації), політичної (визначає цілі та шляхи їх досягнення), нормативної та цілісної. На думку, Т. Парсонса для процесу інтеграції потрібні спеціальні механізми – універсальна правова система, розширення прав і привілеїв учасників цього процесу, а також підвищення ролі так званих символічних посередників (грошей, мови, емоцій тощо) [8, с. 65].

Ернст Хаас, один з засновників неофункціональної концепції інтеграційних процесів, пов'язував інтеграцію з хаотичними суспільними процесами, з діяльністю політично активних груп, які переслідують лише власні інтереси. На думку Е. Хааса, інтеграційний процес відбувається «...за допомогою лояльності політичних акторів кількох національних утворень змішується в бік нового наднаціонального центру прийняття рішень, який стає центром політичної активності. Кінцевим результатом процесу політичної інтеграції є нове політичне співтовариство» [9].

Для Е. Хааса і його прихильників головне – процес інтеграції, а не її стан чи наслідки. На думку Е. Хааса процес інтеграції переважно розпочинається у економічній сфері і лише пізніше поширюється на політичну сферу.

Угорський економіст і всесвітньо відомий професор Університету Джонса Хопкінса та консультант Світового банку Бела Баласса вивів основні стадії європейської економічної інтеграції: зона вільної торгівлі, митний союз, спільний ринок, економічний союз, повна економічна інтеграція [10]. Економіст обґрунтував, що будь-яке інтеграційне об'єднання проходить основні п'ять етапів розвитку [Там же].

1. Зона вільної торгівлі – відміна тарифних та нетарифних обмежень при переміщенні товарів всередині зони зі збереженням кожною державою-учасницею власної зовнішньоторговельної політики у відношенні до третіх країн.

2. Митний союз – поряд із функціями зони вільної торгівлі проводиться спільна зовнішньоторговельна політика у відношенні до третіх

країн, формується єдиний зовнішній митний кордон.

3. Спільний ринок – поряд із функціями митного союзу безперешкодно здійснюється транскордонне переміщення всіх факторів виробництва (капітал, робоча сила).

4. Економічний та валютний союз – поряд із функціями спільного ринку здійснюється погодження соціально-економічної та валютної політики держав-учасниць. Здійснюється економічна конвергенція країн союзу, вводиться єдина валюта.

5. Політичний союз – поряд із функціями економічного та валютного союзу здійснюється перехід до спільної політики безпеки, єдиної структури правосуддя та внутрішніх справ, вводиться єдине громадянство.

Концепція Б. Баласса розкриває логіку та послідовність економічної інтеграції, за результатами дослідження розвитку інтеграційних процесів у рамках Євросоюзу.

Узагальнюючи результати проведеного дослідження, можна зробити висновок, що економічна інтеграція – це не що інше, як об'єднання держав, внаслідок обмеженості природних, трудових та фінансових ресурсів в цій чи іншій країні для створення товарів, що є конкурентоспроможними на цих ринках та подоланні кризових явищ в країнах, а саме зубожіння народів, безробіття, падіння курсу національних валют, що веде до соціальних проблем у цих країнах. Доцільно підкреслити, що говорячи про силу як вирішальний фактор інтеграції тут ми маємо на увазі не армію, поліцію, зброю, а економічні та технічні чинники та адміністративні можливості, а також: цінності, символи, ритуали, що має кожна з країн.

Основними передумовами формування інтеграційних процесів є:

1. Відповідний рівень економічного розвитку і ступеня ринкової зрілості країн, що інтегруються.

2. Географічна наближеність країн, що інтегруються, наявність у більшості випадків спільного кордону та історично сформованих економічних зв'язків.

3. Спільність проблем, що існують перед країнами у галузі економічного розвитку, фінансування, регулювання економіки, політичного співробітництва тощо.

4. Демонстраційний ефект. У країнах, що належать до інтеграційних утворень, як правило, відбуваються позитивні зміни: прискорення темпів розвитку, зниження рівня інфляції та безробіття, що обумовлюють позитивний психологічний вплив на інші країни регіону.

5. «Ефект доміно», тобто після того, як більшість країн того чи іншого регіону стали членами інтеграційного об'єднання, інші країни, які залишилися за його межами, відчувають деякі труднощі, що стосуються переорієнтування економічних зв'язків країн, що належать до цього угруповання.

У теорії та практиці інтеграційних процесів можна виділити два типи економічної інтеграції. Одним із них – це формування принципів глобальної економіки. Даний тип економічної інтеграції

передбачає утворення нової економічної структури та базується на розвитку транснаціональних економічних структур. Основною рисою економічної інтеграції є виникнення потужних економічних блоків, таких як ЄС, NAFTA.

Для іншого типу характерним є збереження незалежних національних економік, які розвиваються за рахунок зростання внутрішніх суб'єктів господарювання, які використовують внутрішні ресурси. Вхідження економік кран у міжнародні процеси відбувається зі збереженням національної економічної незалежності. Прикладом такого типу розвитку може слугувати розвиток економіки Китаю. Економіка цієї країни є відносно закритою та ґрунтується на державній формі власності. Показники розвитку економіки Китаю є такими, що якщо їх екстраполювати на 2020 рік, то Китай стане економічно найрозвиненішою країною світу. Це привертає увагу країн з перехідною економікою для перейняття досвіду.

Дослідження української моделі економічних інтеграційних процесів доводить, що для нього характерним є застосування першого типу економічної інтеграції. Проте основною характеристикою застосування даного типу є конкурентоспроможний реальний сектор, тобто більшість суб'єктів господарської діяльності повинні бути конкурентоспроможними на світовому ринку і які будуть визначати конкурентні переваги національної економіки. Причому ці суб'єкти економічної діяльності повинні бути спроможними самостійно будувати свою діяльність в міжнародному економіко-

правовому середовищі, керуючись власними інтересами, що не відповідає реаліям української економіки. В Індексі глобальної конкурентоспроможності (Global Competitiveness Index 2013-2014, GCI) Україна за рік опустилася на 11 позицій, посівши 84 місце зі 148 країн. Серед негативних факторів впливу на позицію України у рейтингу можна назвати: доступ до фінансування (16,7%), корупція (15,5%) та податкове адміністрування (11%) [11].

ВИСНОВКИ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Таким чином, на перший план виходить проблема поглибленого дослідження впливу інтеграційних процесів на розвиток економіки країни загалом та її регіонів, їх сутності як економічної категорії, на базі якої формуються фінансові відносини між суб'єктами економіки в межах країни, окреслюються стратегічні напрямки їх розвитку, виходячи із інтеграційної політики держави, оцінки рівня соціально-економічного розвитку. З'ясувавши економічну природу інтеграції як економічного процесу та обґрунтувавши його роль як важливого інструменту розвитку соціально-економічних процесів регіонів в інтересах суспільства та держави, перспективним буде дослідити основний інструментарій впливу інтеграційних процесів на розвиток економіки України та здійснити комплексний аналіз і дати об'єктивну оцінку загальноєвропейським процесам.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Закон України «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики» від 01.07.2010 р. № 2411-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2411-17>.
2. Концепція реалізації державної політики у сфері інформування та налагодження комунікації з громадськістю з актуальних питань європейської інтеграції України на період до 2017 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/168-2013-%D1%80>.
3. Булатова Е. В. Развитие межрегионального сотрудничества как основы интеграции / Е. В. Булатова // Проблемы развития внешнеэкономических связей и привлечение иностранных инвестиций: региональный аспект. Сборник научных трудов. – Донецк: ДонНУ, 2004. – С. 120-123.
4. Шишков Ю. В. Интеграционные процессы на пороге XXI века: Почему не интегрируются страны СНГ / Ю. В. Шишков. – М.: НП «III тысячелетие», 2001. – 478 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.mgimo.ru/files2/y11_2013/243404/1.5.shishkov.doc.
5. Копійка В. В. Європейський Союз: застосування і етапи становлення // В. В. Копійка, Шинкаренко Т. І. – Київ: Видавничий Дім «Ін Юре», 2001. – 448 с.
6. Рябінін Є. Процеси інтеграції у XX столітті: основні концепції їх вивчення / Є. Рябінін // Політичний менеджмент. – 2006. – №5. – С. 122-130.
7. Герст П. Сумніви в глобалізації. Міжнародна економіка і особливості керування: Пер. з англ. / П. Герст, Г. Томсон. – К.: К.І.С., 2002. – 306 с.
8. Картунов О. В. Вступ до етнополітології: наук.-навчальний посібник / О. В. Картунов. – К.; [б.в], 1999. – 300 с.
9. Haas E. B. The Uniting of Europe: Political, Social, and Economic Forces, 1950-1957 / Ernst B. Haas. – London: Steven & Sons, 1958. – 552 p. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.europarl.europa.eu/100books/file/EN-H-BW-0038-The-uniting-of-Europe.pdf>.
10. Бела Баласса – аналітик європейської економічної інтеграції // Європейське право. – № 2-4. – 2012. – С. 360-361.
11. Рейтинг глобальної конкурентоспроможності [Електронний ресурс] // Інформаційне агентство Interfax-Україна. – Режим доступу: <http://ua.interfax.com.ua/news/general/166276.html>.

Футало Юрий Ростиславович

ДЕФИНИЦИЯ ИНТЕГРАЦИИ КАК ФАКТОРА РАЗВИТИЯ НАЦИОНАЛЬНОЙ ЭКОНОМИКИ

В статье рассмотрены подходы к определению экономической категории «интеграция». Обосновано, что определение приоритетным направлением развития экономики Украины ее постепенную интеграцию в европейское политическое, экономическое, правовое пространство требует углубления исследований в данном направлении. Целью статьи является анализ исследований отечественных и зарубежных ученых, направленных на определение понятия «интеграция» и, на основе этого анализа, обоснование авторского толкования данного понятия. Применены методы исторического и ретроспективного анализа, синтеза, индукции и дедукции. Обоснована необходимость исследования понятия «интеграции как процесса» и «интеграции как совокупности отношений». Обосновано, что ключевыми условиями интеграции являются: уровень развития стран, их ресурсные и технологические потенциалы; степень зрелости рыночных отношений; масштабы и перспективы развития экономических взаимосвязей стран; инфраструктурная и социально-культурная совместимость. По результатам систематизации и анализа существующих концепций определено, что экономическая интеграция – это не что иное, как объединение государств вследствие ограниченности природных, трудовых и финансовых ресурсов в этой или другой стране для создания товаров, являющихся конкурентоспособными на этих рынках и преодоление кризисных явлений в странах, а именно обнищания народов, безработицы, падения курса национальных валют, что ведет к социальным проблемам в этих странах. Проанализированы основные типы экономической интеграции: формирование принципов глобальной экономики и сохранение экономической независимости национальной экономики. Определено, что модель евроинтеграционных процессов, которая определена для экономики Украины, ориентирована на первый тип экономической интеграции, что невозможно в условиях низкого уровня конкурентоспособности украинских субъектов хозяйственной деятельности. Сделан вывод о необходимости пересмотра существующих принципов экономической интеграции в связи с низким уровнем конкурентоспособности отечественной экономики. Дальнейшие исследования будут направлены на определение эффективности процессов экономической интеграции в Украине.

Ключевые слова: интеграция, интеграционный экономический процесс, концепции теорий интеграции, евроинтеграционный процесс, глобальная экономика.

Futalo J.

THE DEFINITION OF INTEGRATION AS A FACTOR OF NATIONAL ECONOMY

Approaches to determine the economic category of "integration" are considered in the article. Author has proved that defining economic direction of development of Ukraine's economy, its gradual integration into European political, economic and legal space as a priority needs a deeper research in this direction. The aim of the article is an analysis of research of Ukrainian and foreign scientists aimed at the definition of the concept of "integration" and based on this analysis the justification of author's interpretation of this concept. The methods of historical and retrospective analysis, synthesis, induction and deduction were applied. The necessity to study the concept of "integration as a process" and "integration as a set of relations" was grounded. It is proved in the article that key conditions of integration are the level of development of countries, their resource and technological potentials; maturity grade of market relations; scopes and prospects of development of economic relationships of countries; infrastructure and socio-cultural compatibility. Based on the results of systematization and analysis of the existing concepts it was defined that the economic integration is nothing other than a union of states due to limited natural, labor and financial resources in this or the other country for creating goods that are competitive in these markets and overcoming the crisis phenomena in countries, such as the impoverishment of nations, unemployment, devaluation of national currencies that lead to social problems in those countries. The basic types of economic integration, such as the formation of the global economy principles and the preserving of economic independence of the national economy, were analyzed. It was determined that the model of European integration processes, which is defined for the economy of Ukraine, focused on the first type of economic integration, which is impossible in conditions of low level of competitiveness of Ukrainian economic entities. The conclusion about the need to revise the existing principles of economic integration due to the low level of competitiveness of the national economy was made. Further studies will be directed on the determination of the effectiveness of the processes of economic integration in Ukraine.

Keywords: integration, integration economic process, concepts of integration theories, European integration process, global economy.

Одержано 31.01.2016 р.